

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit27-03-054>

DOI: 10.30890/2567-5273.2023-27-03-054

УДК (821.112.2Кафка7Нов030=161.2Перевтілення):81'25(045)

GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS APPLICATION IN THE PROCESS OF F. KAFKA'S NOVELLA "THE METAMORPHOSIS" TRANSLATION FROM GERMAN INTO UKRAINIAN**ВИКОРИСТАННЯ ГРАМАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ НОВЕЛИ Ф. КАФКИ "ПЕРЕВТІЛЕННЯ" З НІМЕЦЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ****Asatrian A. S. / Асатрян А.С.***student / студентка***Rybalka N.V. / Рибалка Н.В.***assistant / асистент*

ORCID: 0000-0003-3804-6875

*Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade,**Kryvyi Rih, Tramvaina 16, 50005**Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг, Трамвайна 16, 50005*

Анотація. У статті розглядається використання граматичних трансформацій під час перекладу новели Ф. Кафки «Перевтілення» з німецької на українську мову. У фокусі уваги чотири категорії граматичних трансформацій, а саме: заміна порядку слів, повна або часткова зміна структури речення, функціональна заміна, додавання та вилучення слів. Граматичні трансформації є важливим інструментом під час перекладу літературних творів з однієї мови на іншу та допомагають зберегти смислову навантаженість оригінального тексту та передати її у перекладі, це все є важливим елементом забезпечення якісного перекладу літературних творів.

Ключові слова: граматичні трансформації, іноземна мова, новела, переклад.

Вступ.

Переклад не покладається на універсальні рішення, тому велике значення має конкретний контекст. Трансформація є основним інструментом перекладу, який використовує лексичні, стилістичні та граматичні перетворення для збереження інваріантного значення тексту вихідної мови з дотриманням її стилістичних норм. Інваріантність є фундаментальним поняттям у теорії перекладу. Вона вимагає, щоб текст перекладу викликав еквівалентну комунікативну реакцію в тексті цільової мови. У художньому перекладі ця інваріантність включає як передачу змісту, так і передачу авторського стилю. Щоб виконати свою комунікативну мету, перекладений текст також повинен бути інтегрований у цільову культуру; таким чином, для досягнення цієї інтеграції використовуються лексичні, стилістичні та граматичні трансформації. У нашій роботі ми зосередимо увагу саме на граматичних трансформаціях.

Виклад основного матеріалу.

Граматичні трансформації передбачають зміну структури речення або його частин відповідно до конвенцій мови перекладу, при цьому не існує чіткого розмежування між граматичними та лексичними змінами - вони часто переплітаються в перекладацьких завданнях. З часом, коли наука про переклад розвивалася, з'явилася нова галузь, яка займалася аналізом і зміною синтаксичної структури тексту. Ця галузь отримала назву "граматичні



трансформації" і стала дуже ефективним методом передачі тексту з однієї мови на іншу [1].

Художні твори продовжують писати і перекладати різними мовами, тому питання щодо правильного застосування трансформацій у перекладі художніх творів досі не перестає цікавити лінгвістів та фахівців з перекладу. Взагалі перекладацькі трансформації досліджували такі мовознавці як Луї Єльмслев, Ноам Хомський, Л. Латишев, Я. Рецкер. Серед українських учених цьому питанню присвятили свої наукові праці І. Корунець [3], В. Комісаров, В. Карабан [1], В. Коптілов, О. Ковтун, А. Головня, І. Струк, О. Журавльова, А. Сітко та інші.

Новела "Перевтілення" Франца Кафки відоме завдяки використанню граматичних трансформацій при перекладі новели з німецької на українську мову. Протягом усієї новели Кафка використовує різноманітні лінгвістичні прийоми для створення атмосфери відчуження та тривоги. Його персонажі часто згадуються в третій особі, а їхня мова часто переривається довгими описами або відступами, які відволікають увагу від них. Цей прийом допомагає передати відчуття відчуженості між протагоністом і його оточенням.

Окрім граматичної трансформації, були також внесені лінгвістичні зміни, щоб надати тексту в українській версії більшої реалістичності. В українському перекладі використовуються більш наочні слова та вирази, що допомагають передати атмосферу та емоції, що виникають у героя під час перевтілення. Також в українському перекладі деякі терміни та вирази були замінені на більш підходящі для української мови. Прикладом такої заміни може слугувати фраза "*ein großer Sack*" ("*великий мішок*") в описі тіла героя після його перетворення. В українському перекладі її замінено на "*велетенська куна*" - слова, які більше відповідають українській культурі та мові й точніше передають образ героя. Також у деяких випадках використання більш автентичних слів і виразів допомагає посилити атмосферу твору та передати тонкощі сенсу, наприклад, у фразі "*in seiner Wohnung*" ("*в його квартирі*") в українському перекладі відбувається заміна слова "*Wohnung*" ("*квартира*") на "*кімната*".

Граматичні трансформації - це техніка перекладу, яка передбачає зміну структури та компонентів речення вихідного тексту відповідно до правил мови перекладу [2]. Але слід пам'ятати, що неможливо чітко розмежувати граматичні та лексичні трансформації - під час перекладу вони працюють разом. Одне речення з художнього твору може містити кілька лексичних і граматичних змін.

Граматичні трансформації поділяються на чотири категорії: заміна порядку слів, повна або часткова зміна структури речення, функціональна заміна, додавання та вилучення слів.

Однією з граматичних трансформацій, яку можна зустріти в новелі - є заміна порядку слів. Наприклад: "*Nur die Schreie seiner Schwester durchbrachen das Schweigen der Nacht.*" - можна перекласти як "*Нічну тишу порушували лише крики його сестри*". У зміненому перекладеному реченні було змінено порядок слів, щоб спочатку згадати об'єкт "*Das Schweigen der Nacht*" і потім вказати, що його порушують "*die Schreie seiner Schwester*". Це приклад заміни порядку слів, яка може використовуватися для посилення ефекту описуваної



події або для кращого передавання сенсу в перекладі.

Заміна частин мови є ключовою особливістю німецької мови, де складні іменники вживаються частіше, ніж в українській мові. При перекладі цих складних іменників зазвичай використовують заміну частинок - наприклад, слово "*Käferdasein*" (буття жука) або "*Ungeziefers*" (комаха). Під час перекладу цих слів українською мовою часто використовують заміну часток та інші граматичні трансформації, щоб зберегти смислове навантаження оригінального тексту.

Також в оригінальному тексті є така фраза: "*Er war ein ungeheures Ungeziefer, wenn er es auch noch so eilig hatte, das Beinchen aus der Höhe zu schwingen.*" - Він був величезною **комахою**, хоч і як він тішився, коли стридав своїми ніжками з висоти. У цьому прикладі слово "*Ungeziefer*" (нім. шкідник) є складним іменником, що складається з частки "*Un-*" (негативний префікс) і "*Gesziefer*" (комаха). В українському перекладі це слово замінено на "**комаха**", щоб передати основну ідею, але при цьому не використовувати складний іменник.

Ще одна з граматичних трансформацій, яка використовується в новелі, це повна або часткова зміна структури речення. Повна заміна структури речення - це граматична трансформація, під час якої повністю змінюється порядок слів або структура речення, унаслідок чого може змінитися смисл або акцент у виразі [3]. Під час цієї трансформації можуть бути змінені іменники, дієслова, прикметники, займенники, сполучники, прийменники та інші частини мови. Розглянемо приклад повної зміни структури речення:

<p>Оригінальне речення: "<i>Er lag auf seinem panzerartig harten Rücken und sah, wenn er den Kopf ein wenig hob, seinen gewölbten, braunen, von bogenförmigen Versteifungen geteilten Bauch.</i>"</p>	<p>Лежачи на своїй панцероподібно твердій спині, він бачив, коли злегка піднімав голову, свій опуклий, коричневий живіт, розділений дугоподібними жорсткостями.</p>
<p>Змінене речення: "<i>Wenn er den Kopf ein wenig hob, sah er seinen gewölbten, braunen, von bogenförmigen Versteifungen geteilten Bauch, auf seinem panzerartig harten Rücken liegend.</i>"</p>	<p>Коли він злегка піднімав голову, він бачив свій опуклий, коричневий живіт, розділений дугоподібними жорсткостями, лежачи на своїй панцероподібно твердій спині.</p>

В оригінальному реченні підрядне речення починається зі слова "wenn" і передує основному реченню, у якому описується дія. У зміненому реченні структура речення змінена: основне речення йде першим, а підрядне - другим.

Часткова зміна структури речення - це граматична трансформація, під час якої змінюється порядок слів або змінюється форма дієслів, іменників чи прикметників усередині речення [3]. Мета такої трансформації може бути різною - зробити висловлювання логічнішим, яснішим, емоційнішим тощо. Наприклад:



Оригінальне речення: <i>“So lag er, unter vielen Millionen von Gedanken und Gefühlen, ein ununterscheidbarer Punkt in der großen Umgebung.”</i>	<i>Так він лежав, серед мільйонів думок і почуттів, невиразна крапка у величезному навколишньому середовищі.</i>
Змінене речення: <i>“Er lag unter vielen Millionen von Gedanken und Gefühlen, ein ununterscheidbarer Punkt in der großen Umgebung.”</i>	<i>Він лежав серед мільйонів думок і почуттів, невиразна крапка у величезному навколишньому середовищі.</i>

У зміненому реченні було видалено слово "So" на початку речення, яке є сполучником і не несе особливого смислового навантаження. Це приклад часткової зміни структури речення, коли зміни зачіпають тільки частину речення і не змінюють його з уявним значенням. У даному випадку, видалення слова "So" не впливає на сенс речення, але робить його більш простим і легким для читання.

У новелі також відбувається граматична трансформація функціональної заміни, яка змінює форму головного героя, Грегора Замзи, з людини на комаху. Ця зміна впливає на граматику та структуру речень у тексті, створюючи нові смислові відтінки. Розглянемо приклади функціональної заміни в тексті:

1) Зміна форми дієслова:

Минулий час дієслова *sein* змінюється на минулий час дієслова *werden* для опису перетворення Грегора на комаху: *"Er wurde zum Ungeziefer"*.

Дієслова, що стосуються людської дії, замінюються на дієслова, що стосуються комашиної дії: *"Er kroch an der Wand entlang."* - *"Він **ішов** по стіні"*.

2) Зміна порядку слів:

Порядок слів змінюється, коли, наприклад, Грегор каже, щоб його сестра не зачиняла двері, щоб він міг бачити свою кімнату: *"Öffne, **ich bitte dich**, öffne!"* - *"**Я прошу тебе**, відчиняй, відчиняй!"*

Порядок слів може змінюватися в реченнях, щоб підкреслити зміну сприйняття Грегора: *"Er sah seine **zahlreichen** Beine, etwas **dünn**er, aber **fester**."* - *"Він побачив свої ніжки, **численні й тверді**, трохи **тонші**"*.

Функціональна заміна в "Перевтіленні" допомагає створити атмосферу незвичності й абсурдності, що характеризує переживання та думки Грегора після його перетворення.

Додавання та вилучення слів – це техніка перепису тексту, коли додавання або вилучення слів змінює зміст або структуру оригінального тексту [2]. Це може бути використано для покращення зрозумілості, стилю або для зміни точки зору. У повісті Франца Кафки "Перевтілення" також можна знайти приклади трансформації додавання та вилучення слів.

1) Приклад додавання слова:

"Er versuchte aufzustehen, um sich gegen das Elend, das ihn heimsuchte, zur Wehr zu setzen - natürlich wäre es viel besser gewesen, das alles einfach zu verschlafen - aber er spürte sofort, dass seine Seite hart an etwas gedrückt war und trotz all seiner Bemühungen, sich zu erheben, blieb er an Ort und Stelle." - *Він спробував зрушити з місця, щоб хоч якось ув'язатися в боротьбі з бідною, що*



спустошувала його, - звісно, було б набагато краще проспати все це, - але він одразу відчув, що його бік жорстко притиснутий до чогось **круглого**, і, незважаючи на всі зусилля, яких він докладав, щоб зрушити з місця, він залишався на місці.”

У цьому реченні слово "круглому" було додано для уточнення природи об'єкта, до якого примикав бік головного героя.

2) Приклад вилучення слова:

*“Er versuchte sich zu überzeugen, dass es keine Krankheit war, sondern nur wegen Geschäftssorgen; aber als er versuchte, sich seine Firma und seine Arbeit vorzustellen, sah er nur ein riesiges hinterhältiges Tier, das alles um sich herum **niedertrampelte**, und jetzt lag er auf dem Rücken, machtlos, aber anscheinend etwas ruhiger.”* - Він намагався переконати себе, що це ніяка не хвороба, а тільки через занепокоєння щодо бізнесу; але коли він намагався уявити собі свою фірму і свою роботу, то бачив тільки величезного підступного звіра, що **тоннав** усе довкола, і ось уже він лежав на спині, безсилий, але, здається, трохи спокійніший.

У цьому реченні слово "тоннав" було витягнуто з форми минулого часу дієслова, щоб посилити опис дій звіра і створити більш живу картину в думках читача.

Обидві ці граматичні трансформації дають змогу створити точніший і виразніший опис подій і переживань героїв новели.

Усвідомлюючи складність цих відмінностей, українські перекладачі часто потребують більше часу для створення якісного перекладу, оскільки їм доводиться приділяти увагу кожному слову та шукати його відповідник в українській мові. Крім того, перекладач повинен враховувати культурний контекст тексту, який може містити не лише фактичну інформацію. Наприклад, німецький текст може містити алюзії на певні історичні чи літературні постаті або посилання на популярну культуру, що вимагає від українського перекладача обізнаності з обома культурами.

У перекладі з німецької на українську мову одним із поширених випадків перекладу є заміна одного типу дієприкметникових речень іншим типом дієприкметникових речень або складними конструкціями (дієприкметниковим зворотом). Це можна побачити у наступному прикладі: *“Als er in einem solchen dumpfen und unruhigen Zustand war, hatte er oft das Empfinden, daß ihm etwas zu tun **aufgetragen sei**.”* – «Коли він перебував у такому пригніченому і неспокійному стані, йому часто здавалося, що йому **доручено щось зробити**». Дієприкметникове речення "aufgetragen sei" можна замінити складнішою конструкцією "доручено щось зробити" в українському перекладі.

Висновки.

Щоб зробити свій переклад максимально точним і природним, перекладачеві важливо зануритися як у мову оригіналу, так і в мову перекладу, щоб ознайомитися з тонкощами обох мов. Таким чином, термінологія, фрази, граматики та інші аспекти перекладу можуть бути більш точно адаптовані до нової мови, що призведе до захоплених відгуків читачів. Крім того, розуміння контексту, в якому був написаний текст, може стати вирішальною частиною



розуміння тонких відмінностей між двома мовами, і може дозволити перекладачеві створити переклад, який буде відповідати оригіналу.

Отже, для того, щоб забезпечити точний переклад, необхідно знати ці відмінності та розуміти, як одна й та сама мова може по-різному використовувати одне й те саме слово. Розуміння особливостей німецької та української мов зробить процес перекладу більш вдалим, доречним та точним.

Грамматичні трансформації є важливим інструментом під час перекладу літературних творів з однієї мови на іншу і новела "Перевтілення" Франца Кафки - це прекрасний тому наочний приклад. Перекладач повинен бути в змозі зберегти сенс твору, але також відтворити атмосферу, створену автором. Для цього він може змінювати граматичну структуру речення, переставляти слова, вставляти додаткові фрази або вилучати непотрібні елементи. В перекладі даної новели на українську мову було використано різноманітні граматичні трансформації, які допомогли передати атмосферу твору. Також не слід забувати, що трансформації допомагають зберегти смислову навантаженість оригінального тексту та передати її у перекладі, це все є важливим елементом забезпечення якісного перекладу літературних творів.

Література:

1. Карабан В. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Київ. 1997. 317 с.

2. Кияк Т. Р. Теорія і практика перекладу / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2008. 543 с.

3. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. Вінниця: Нова Книга. 2003. 448 с.

Інтернет-ресурси:

<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=86>

<https://www.gutenberg.org/files/22367/22367-h/22367-h.htm>

References:

1. Karaban, V. (1997). *Posibnyk-dovidnyk z perekladu anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury na ukrainsku movu* [A reference guide for the translation of English scientific and technical literature into Ukrainian]. Kyiv, 317 p. [in Ukrainian]

2. Kyiak, T. R. (2008). *Teoriia i praktyka perekladu* [Theory and practice of translation]. Kyiv, Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiy universytet» Publ., 543 p. [in Ukrainian]

3. Korunets, I. V. (2003). *Teoriia i praktyka perekladu (aspektnyi pereklad): pidruchnyk* [Theory and practice of translation (aspect translation): textbook]. Vinnytsia, Nova Knyha Publ., 448 p. [in Ukrainian]

Internet resources:

<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=86>

<https://www.gutenberg.org/files/22367/22367-h/22367-h.htm>

Abstract. The article deals with the application of grammatical transformations in the process of translation of F. Kafka's novella "The Metamorphosis" from German into Ukrainian. The focus is on the four categories of grammatical transformations, namely: replacement of word order, fill or partial change of sentence structure, functional replacement, compression and decompression. Grammatical transformations are an important tool during the translation of literary works from



one language into another and help preserve the semantic load of the original text and convey it in the translation; all this is an important element of ensuring the quality translation of literary works.

Key words: *grammatical transformations, foreign language, novella, translation.*

Стаття відправлена: 20.06.2023 р.

© Асатрян А.С., Рибалка Н.В.